

Renate Kränzl-Nagl – Mattia Makovec

A gyermekek hátrányos pozíciója

Aktuális trendek és politikai kihívások (I. rész)

A bécsi székhelyű European Centre munkatársai 2004-ben készítettek egy beszámolót „A gyermekek hátrányos pozíciója. Aktuális trendek és politikai kihívások (The Disadvantaged Position of Children. Recent trends and policy challenges) ” címmel. A tanulmány interdiszciplinális megközelítést alkalmazva értékeli a gyermekek társadalmi helyzetét az Európai Unióban. A teljes tanulmány három részre osztható, az első a jelenlegi társadalmi változásoknak az áttekintése, a gyermekek társadalmi pozícióját vizsgáló különböző társadalomtudományi felvetések, nézőpontok rövid bemutatása. A második rész egy egészen konkrét, lehatárolt területet vizsgál: a gyermekszegénység uniós helyzetét mutatja be, a harmadik rész pedig a válás lebonyolításának és a szülők különélésének a gyermekekre gyakorolt hatását elemzi. A tanulmány e három, egymástól elváló részét a gyermekek kiszolgáltatottságának bemutatása köti össze. A tanulmányban hangsúlyos a politikai látásmód – ez az, ami különösen érdekessé teszi számunkra is a felvetéseket. A politikai nézőpont itt a gyermeki jogok érvényesülését, a gyermekek állampolgárként való elismerését jelenti, kiszolgáltatottság pedig ennek megfelelően annak hiányát is, hogy elismerjük a gyermekeket, mint a társadalom aktív tagjait. Ez is életkor szerinti diszkrimináció. A gyermekkor értelmezése nem történhet meg olyan módon, hogy a gyermek mint a család „passzív” tagja a felnőttek döntéseinek tárgya.

A résztanulmányoknak fontos erénye, hogy az Európai Unió országait elemzi, táblázatokkal, grafikonokkal illusztrálva a leírtakat. Az EU-15 rövidítés a 2004-es bővítés előtti Uniót jelenti, az EU-25 pedig a kibővült Európai Uniót. A több részben történő publikálás megkövetelte néhány bekezdés átszerkesztését, de tartalmi változtatások nem történtek. A tanulmány bőséges irodalomjegyzéket tartalmaz, ezt az utolsóként közölt esszé végén tüntetjük fel.

Változó társadalom – változó gyermekkor: jelenségek és trendek Európában

Az elmúlt évtizedekben bekövetkezett társadalmi, politikai és gazdasági átalakulások, a technikai, illetve tudományos fejlődés megváltoztatták a gyermekek életkörülményeit, a gyermekkor fogalmát, s a gyermekek helyét a társadalomban. Ennek kapcsán az alább következő európai trendekről beszélhetünk.

Demográfiai fejlődés és ezek hatása a gyermekekre

Az elmúlt tíz évben majdnem minden európai országban, különösképpen pedig Dél-Európában lecsökkent a gyermekek aránya. A csökkenés a teljes népességet tekintve átlagosan két százalékpontnyi. 2003-ban az EU-25-öt nézve az országok lakosságának kevesebb mint 17%-a 14 év alatti. (Eurostat 2004, 1-es tábla). A következő 30 évben az EU gyermekpopulációja várhatóan 11%-ra fog leesni, miközben a 60 év felettiek száma gyorsan növekedhet (Eurostat 2004a, EURONET 2002).

1. táblázat

Népességszerkezet 2003 (EU25, Norvégia, Svájc, USA, Kanada, Izrael)

Ország	0-14	15-64	65+	0-14 éves gyerekek száma
Ciprus	21,4	67,4	11,2	166 085
Írország	21	67,5	11,5	835 123
Norvégia	19,8	65,4	14,8	903 624
Luxemburg	19	66,4	14,5	88 060
Dánia	18,9	66,2	15	1 021 308
Franciaország	18,5	65,1	16,4	11 170 190
Hollandia	18,3	67,8	13,9	2 984 508
Málta	18,1	68,5	13,4	71 803
Egyesült Királyság	18	66,3	15,7	10 854 360
Szlovákia	17,5	70,8	11,7	948 696
Svédország	17,5	65,2	17,3	1 570 075
Finnország	17,5	66,7	15,7	914 375
Lengyelország	17,1	70	12,9	6 604 332
Belgium	17,1	65,6	17,3	1 764 578
Svájc	16,8	67,9	15,3	1 249 695
Litvánia	16,7	68,4	14,9	603 865
Portugália	16,7	66,4	16,9	1 756 680
Észtország	16	67,5	16,5	214 815
Magyarország	16	69	15	1 608 719
Ausztria	15,9	68,1	16	1 299 240
Cseh Köztársaság	15	70,9	14,1	1 538 463

Lettország	15	69,2	15,8	346 464
Németország	14,7	67	18,3	12 076 542
Görögország	14,5	67	18,6	1 539 057
Spanyolország	14,4	68	17,6	5 800 403
Szlovénia	14,3	70,6	15,1	286 941
Olaszország	14	66,9	19,1	8 117 511
EU 25	16,9	67,7	15,4	74 182 193
Amerikai Egyesült Államok	20,8	66,9	12,4	60 836 722
Canada	18,2	68,7	13	5 929 379
Izrael	26,7	63,4	9,9	1 655 990

Forrás: EUROSTAT 2004, U.S. Census Bureau / Statistical Abstract of the United States 2003, Statistics Norway, Statistik Schweiz, The Central Bureau of Statistics (Israel, Canada)

Ezek a demográfiai változások – beleértve a születési ráták esését és a várható élettartam megnövekedését számos EU-országban, valamint a társadalom előregedését – előtérbe állították az erőforrások és a jogok generációk közötti elosztásának kérdését. Továbbá a demográfiai változások számos ponton hatást gyakoroltak a gyermekek életfeltételeire: kevesebb testvér mellett nőnek fel, kevesebb velük egykorú él a közelükben, átalakul a nagyszülőkkel való kapcsolatuk – hogy csak néhány példát említsünk.

Intergenerációs perspektívából nézve érvelhetünk azzal, hogy ezek a változások önmagukban nem okozzák, csak elősegítik a gyermekek helyzetének marginalizálódását a felnőttekéhez viszonyítva. Másfelől nem lehet egyértelműen elutasítani azokat az érveket sem, amelyek azt hangsúlyozzák, hogy vannak olyan területek, ahol a csökkenő gyermekszám lehetővé teszi, hogy nagyobb figyelmet tudjanak a gyermekekre fordítani, magasabb minőségi szolgáltatásokat nyújtsanak számukra, jobb körülmények között nőnek fel, illetve csökkenthető / vagy kedvezőbben hasznosítható a gyermekek ellátására fordított összeg.

Változó családszerkezetek

Az egyes családok életkörülményeiben bekövetkező differenciálódás miatt a gyermekek eltérő tapasztalatokkal nőnek fel. Számos országban ezek a különbségek azt jelentik például, hogy növekszik azoknak a gyermekeknek a száma, akiknek van tapasztalatuk a szülők válásáról vagy különéléséről, továbbá idetartozik a nukleáris családok számának folyamatos csökkenése, a gyermekes családok számának a csökkenése és a családformák diverzifikációja (örökbefogadás, egyedülálló szülő, patchwork családok stb.). (A témáról további irodalom:

Amato/Booth 1997, Amato 2001, Pryor/Rodgers 2001, Smart et al. 2001, Jensen/McKee 2003.)

A társadalom strukturális tapintatlansága a gyermekekkel szemben

A modern társadalom felépítése és működése sok szempontból nem nevezhető a gyermek-barátnak; Kaufmann szavaival élve: a társadalom strukturálisan tapintatlan a gyermekkel szemben (Kaufmann 1980). Például a gyerekek egyre jobban kizáródnak a közsférából: az urbanizálódott környezetben több odafigyelés és több tér jut az autóknak, mint a gyermekek játszótereinek és számukra kialakított biztonságos utaknak. A térhasználat felnőtt-orientált, nem engedi, hogy a gyermekek is formálják és alakítsák a környezetüket. Ráadásul a felnőtt és a gyermek közötti hatalmi űr is érzékelhető a térbeli dimenziókban. Ilyen háttér mellett jelentős lépéseknek kell történniük ahhoz, hogy egy gyermekbarát város és ország jölessen létre. Hasonlóképp például szolgálhatnak a család és a munka összeegyeztetéséről szóló viták, amelyek kizárólag a felnőttek szemszögéből zajlanak, tudomást sem véve a gyermekek perspektívájáról. Éppen ezért külön hangsúlyoznunk kell a gyermekek igényeit, és az ő szemszögükből is értékelnünk kell minden társadalmi kérdést – munka, szabadidő stb. Világossá kell tennünk, hogy a gyermekek a társadalmunk fontos részét képezik.

A piac növekvő befolyása

A piac növekvő befolyásának köszönhetően új típusú bizonytalanságok alakultak ki a jóléti államban, amelyek befolyásolják mind a családok, mind az iskolák és az óvodák, valamint a gyermekek szabadidős tevékenységét és a fogyasztói szokásokat (hiszen egyre erősebb tendenciákat figyelhetünk meg ezen a területen). Ez, és az a tény, hogy minden ötödik gyermek az EU-ban a hivatalos szegénységi szint alatt él, azt eredményezi, hogy a gyermekek helyzete kockázatosabb, mint általában a felnőtteké. A piac ereje (vagy inkább a szociálpolitikában érvényre jutó piaci elvek) a társadalmi különbségek fontosságának újrafelfedezését vonta maga után. Sajnálatos módon, ennek a trendnek a gyermekek életére gyakorolt hatásáról keveset tudunk (Hallett / Prout 2003, Alanen 2003).

Az új technológiák fontossága a gyermekek életében

Az európai országok közötti különbségek tiszteletben tartásával együtt is meg kell jegyeznünk, hogy a hagyományos értelemben vett, szigorúan, határok által körülírt, területi egységként értelmezett nemzeti társadalom megjelenítése visszaszorulóban van az újonnan létrejövő politikai egységhez képest. Ez a változás befolyásolja a gyermekek tapasztalatait is. A kutatási adatok azt mutatják, hogy a gyermekek oda-vissza mozognak a nemzeti határok között, a háztartásokkal együtt vagy akár tőlük külön. Ebben az összefüggésben, az úgy nevezett „új technológiák”, a transznacionális mobilitások fontos eszközévé válnak, mint az információ és a termékek szállítói. (Hengst 2003). Ezek értékei és imázsai befolyásolják az új technológiákhoz hozzáférő gyermekek szocializációs folyamatát.

Régről való és újonnan megjelenő kockázati tényezők

A növekvő tudatosság és erőfeszítések ellenére a gyermekek elleni erőszak továbbra is rejtett és nehezen mérhető probléma, ahogyan azt a WHO az erőszakról és az egészségügyről készített beszámolója mutatja (WHO 2002, továbbá European Forum for Child Welfare 1998). Megdöbbentően magas százalékban (közelítőleg 60%) lesznek a gyermekek otthonukban áldozatai, illetve szemtanúi erőszaknak vagy agresszív viselkedésnek (UNICEF 2002). A testi fenyegetés, az elhanyagolás és a bántalmazás továbbra is létezik, de a szexuális kizsákmányolás új formái is egyre nagyobb mértékben vannak jelen. A drogcsempészet, a gyermekprostitúció és az internet-pornográfia sajnos a vezető témák közé került.

Ráadásul a különböző kockázati tényezők gyakran kombináltak jelennek meg a gyermekek bizonyos csoportjainál, így bevándorlóknál, hajléktalan gyermekek és utcagyerekek körében (pl. Penton 2000, Ruxton 2000, Spindler 2001), ami kétségtelenül nagymértékben befolyásolja a gyermekek jólétét és későbbi fejlődését.

A gyermekek egészségügyi állapotát tekintve, a felnőttekéhez hasonló helyzetet figyelgetünk meg: a korábban jellemző gyermekbetegségeket egyre növekvő számban váltják fel kevésbé specifikálható tünetek, mint például testtartásbeli anomáliák, allergiák és pszichoszomatikus rendellenességek, de éppígy ide sorolható az addiktív viselkedés. Az elmúlt évtizedben új egészségügyi kockázatok is feltűntek. Hogy példát is említsünk: egyre nagyobb számú HIV-fertőzött gyermekről tudunk, különösen Közép- és Kelet-Európában. A fertőzéssel kapcsolatos információk hiánya a gyermekek veszélyeztetettségét involválja: az UNICEF (2002-es) jelentése szerint Közép- Kelet-Európában, a Független Államok Közösségében,

valamint a Baltikumban a megkérdezettek 53%-a, míg Nyugat – Európában 40%-a csak igen csekély mennyiségű információval rendelkezett az AIDS-ről, vagy egyáltalán nem voltak ismeretei róla.

Gyermekszegénység

Minden európai országban szembesülünk a gyermekszegénység jelenségével, függetlenül az országok gazdasági és jóléti szintjétől. A legtöbb EU-tagországban a szegénység kockázata nagyobb a gyermekek körében, mint a felnőttekben. A gyermekek, mivel fizikai, mentális, érzelmi és szociális készségeik-képességeik még fejlődésben vannak, különösen sebezhetőek a szegénység és a társadalmi kirekesztődés tekintetében. A szegénység és a kirekesztettség pedig ebben az időszakban ugyancsak fájdalmasan hat, beszűkíti hosszú távú kilátásaikat és életesélyeiket. Mindez különösképp érintette az „átmenet generációját” (UNICEF 2004b, Vleminckx/ smeeding 2001) Közép- és Kelet-Európában, ahol a gyermekek konfrontálódtak a gyökeres gazdasági és társadalmi változásokkal, amelyek néhány esetben erőszakkal is együtt jártak.

Oktatáshoz való hozzáférés és a korai iskolaelhagyás

Európában a gazdasági kizsákmányolás alóli szabadság és az oktatáshoz való hozzáférés még nem adatott meg minden gyermeknek (UNICEF 2004a). A gyermekmunka és annak valamennyi fájdalmas következménye a gyermekek életére és jövőbeni fejlődésére még mindig jelen van, különösen Dél- Európában (ILO/IPEC 2002, 2004).

Ha globálisan nézzük, több gyermek jár iskolába, mint a történelem során bármikor, de közülük sokan még azelőtt otthagyni kényszerülnek az általános iskolát, hogy elérnék az ötödik osztályt, vagy elsajátítanak a kognitív készségek minimális szintjét, ahogy a 2005 Oktatás Mindenkinnek Monitoring Beszámoló (Education for All Global Monitoring Report) konklúziója fogalmazza (UNESCO 2004). Annak ellenére, hogy minden EU-tagországban számtalan intézkedést vezettek be, az országok nagy részében jelentős számban vannak fiatal munkanélküliek és korai iskolaelhagyók. 2002-ben például az EU15-ben a 18-24 éves fiatalok majdnem 19%-a a középfoknál alacsonyabb szintű végzettséggel hagyja ott a középiskolát, és utóbb sem jár valamely tanfolyamra vagy szerez egyéb végzettséget. (Eurostat 2003). A legsebezhetőbbek azok a 16-25 év közötti fiatalok, akik nem rendelkeznek hivatalos

szakképesítéssel, és nem vettek részt semmilyen akkreditált tanfolyamon. A korai iskolaelhagyók tekintetében a régi tagországokhoz képest az újonnan csatlakozottak kedvezőbb képet mutatnak. 2002-ben ezekben az országokban a 18-24 éves populáció 8,4%-a tartozott az említett csoportba.

Az alacsonyfokú képzettségnek és a képességek hiányának az a következménye, hogy a fiatalok kedvezőtlenebb munkanélküliségi mutatókkal rendelkeznek a teljes lakossághoz viszonyítva, továbbá a marginalizáció és kirekesztődés komoly kockázatával kell számolnunk (Hammer 2003).

A gyermeki jogok és a participáció erősödése

Társadalmunkban az aktív demokratikus állampolgárság társadalmi modellje számos csoport számára relevánssá vált. A 20. században, amelyet a „gyermek századának” deklaráltak (Key 1909), jóval többet döntöttek a gyermekekről, mint a gyermekekkel. Manapság kezdjük észrevenni a gyermekek közreműködésében rejlő értékeket, azzal, hogy megértjük a gyermekek és a felnőttek kölcsönös függőségét. Érezzük, mennyire fontos, hogy a gyermekek hallathassák hangjukat a döntéshozatal minden szintjén, különösen olyan kérdésekben, amelyek meghatározzák az életüket. Ez a trend értelmezhető egy széles individualizációs folyamat jelenségeként. A jogi szabályozást figyelve, az ENSZ Közgyűlés Gyermeki Jogokról szóló Egyezményének ratifikálása és adoptálása majdnem minden országban fordulópontnak tekinthető ebben a folyamatban: a dokumentumban a gyermekek nem mint a felnőttek döntéseinek tárgya, hanem mint egyenjogú állampolgárok és társadalmi szereplők jelennek meg.

A gyermekek védelme és a gyermekek szükségleteinek kielégítéséért felelős szolgáltatások felügyelete mellett a participáció erősítése is az ENSZ alapelvei közé tartozik. A participáció ebben az esetben azt jelenti, hogy a gyermekeknek lehetőségük nyílik nézeteik és tapasztalataik ismertetésére, és ezek megjelennek a döntéshozatalban. Az ENSZ Közgyűlés Gyermeki Jogairól szóló Egyezményének 12 cikkelyében ezek az elvárások általános szinten és konkrét lépések formájában is összegyűjtésre kerültek (Nigel 2002, Halllet/ Prout 2003, Daniel/Ivatts 1998). Természetesen jelentős eltérések vannak az európai országok között ennek megvalósításában: az eltérő jóléti rendszerek különbözőképp ítélik meg a család, a civil

társadalom, az állam és a piac szerepét; mások az elképzelések a gyermekkorról és a családon belüli kapcsolatokról; a múlt és a hagyományok is eltérőek a politikai rendszert és annak fejlődését illetően. Anélkül, hogy elhanyagolnánk ezeket a különbségeket, a pán-európai mozgalom a gyermekek jogainak érvényesítésében, különösen a participáció erősítésében megtett lépéseit értékelhetjük úgy, mint a demokrácia kiteljesítésében és a minden polgár számára egyenlő jogok biztosításában történt fontos előremenetelt.

Az ENSZ Közgyűlés által kinyilvánítottakkal ellentétben, a gyermekek általában úgy érzik, hogy egyáltalán nem hallgatják meg őket, vagy nem veszik figyelembe a véleményüket. Az UNICEF által 2001-ben készített felmérés azt mutatja, hogy a gyermekek véleményének megjelenése a helyi szintű döntéshozatalban országról országra változik.

2. táblázat

„A helyi önkormányzat a gyermekekről szóló döntéseknél figyelembe veszi a véleményedet?” (Nyugat-Európa, Közép- Kelet-Európa / FÁK, illetve balti államok; n=11.200)

Ország	Igen, figyelembe veszi (%)	Nem eléggé (%)	Egyáltalán nem (%)	Nem tudja (%)
Hollandia	31	36	13	20
Szlovákia	26	37	21	16
Dánia	24	31	20	25
Csehország	23	30	18	29
Románia	22	19	37	22
Svájc	22	29	25	24
Ausztria	21	33	21	25
Bulgária	19	17	49	15
Franciaország	17	15	45	23
Olaszország	17	22	36	25
Észtország	17	30	22	31
Magyarország	16	24	36	24
Horvátország	16	26	40	18
Németország	15	23	28	34
Egyesült Királyság	15	18	38	29
Oroszország	14	20	47	19
Lettország	14	24	38	24
Moldáv Köztársaság	13	23	54	10
Ukrajna	12	21	46	21
Lengyelország	12	24	42	22
Beloruszia	10	26	42	22

Bosznia-Hercegovina	10	31	33	26
Macedónia	10	23	49	18
Jugoszlávia	10	23	51	16
Litvánia	9	23	42	26
Görögország	9	22	60	9
Albánia	7	17	59	17
Átlag	16	23,8	36,1	21,8

Forrás: Young Voices survey (glossy report), UNICEF 2002

A 27 országban megkérdezett gyermekek 16%-a érezi úgy, hogy véleménye szerepet játszik a helyi szintű politikában, ezzel szemben 60% gondolja azt, hogy nem, vagy nem eléggé tudják kivenni a részüket a közösség politikai életében. 22% nem tudta megmondani, hogy befolyásolja-e a döntéshozatalt.

Helyi szinten a gyermekek a szabadidős tevékenységekkel, az iskolával és oktatással, valamint a környezeti kérdésekkel kapcsolatosan szeretnének nagyobb beleszólást a közügyekbe. A nemzeti politika előtt álló legfontosabb kérdésekként is ezek találhatók a legelső helyeken: 43% az iskolai/oktatási, míg 42% a kulturális, sport és szabadidővel összefüggő tevékenységeket érintő területeken vár nagyobb aktivitást a kormányzattól. A szociális kérdések/juttatások a harmadik helyen szerepelnek a gyermekek "kívánságlistáján", ezt a gyermekek egyharmada, az életkörülmények javítását pedig a fiatalok 23%-a jelölte meg. Nem meglepő, hogy a kelet-európai országok illetve a FÁK, és a nyugati országok között ennél a kérdésnél lényeges eltérést látunk: az előbbieken a megkérdezettek 29%-a, az utóbbiaknak csak a 11%-a jelölte meg ezt a területet.

Összefoglalva: a gyermekek többségükben kirekesztődnek a saját életüket közvetlenül érintő döntéshozatali folyamatokból, s ezzel tovább gyengülnek az Európában élő gyermekek pozíciói.

Időszerű-e a gyermekek szereplése a politikai agendában?

Az elmúlt évtizedben az ENSZ és más nemzetközi szervezetek (pl. az Európa Tanács) komoly erőfeszítéseket tettek, hogy a gyermekekkel kapcsolatos kérdések jóval nagyobb súllyal kerüljenek napirendre a politikában. 2002 májusában, New Yorkban, *A gyermekek problémája címen összehívott ENSZ- közgyűlés* a 190 országból érkezett delegáltak a saját országuk nevében kötelezettséget vállaltak a fiatalok és a gyermekek érdekeit megjelenítő speciális

célok időhöz kötött megvalósítására. A Gyermekek Érdekeit Képviselő Világ elnevezésű Deklaráció és Akciótervvel (A World Fit for Children - WFFC) a nemzetközi közösség elkötelezi magát egy gyermekközpontúbb világ felépítésére. A WFFC céljai mellett a delegációk kötelezettséget vállaltak a következő keretek kialakítására:

- A nemzeti és a regionális akciótervek fejlesztése és erősítése, magába foglalva 2003 végére megvalósítandó célokat, a civil társadalom (az NGO-kat és a gyermekeket is beleértve) minél szélesebb körű bevonásával.
- A nemzeti tervezés, koordináció, implementáció és erőforrás-elosztások erősítése, a WFFC által meghatározott célok integrálása a nemzeti kormányzati tervekbe, szakpolitikákba, stratégiákba és programokba.
- A gyermekek jogainak védelmét ellátó intézmények kialakítása, illetve erősítése.
- Nemzeti szinten a gyermek helyzetének rendszeres monitoringja, és a WFFC-agenda irányába mutató fejlődés periodikus áttekintése.

Ezalatt számos ország elkezdte kifejleszteni a Nemzeti Akciótervet, hogy a nemzeti szabályozásba beépülhessen a Gyermekek Jogiról Szóló ENSZ konvenció, valamint, hogy a gyermekek jogai a tagországok politikai napirendjében prioritáshoz juthassanak. Ausztriában például 2003 márciusában kezdték el a Nemzeti Akcióterv kialakítását. Ez az egyetlen olyan WFFC nyomán készült program, amelynek befejezését 2003-ra jelölték meg.

Annak ellenére, hogy helyi, nemzeti, illetve nemzetközi szinten egyre többször merül fel az igény egy gyermekekre vonatkozó szakpolitika kialakítására, az Unió szintjén nemigen lehet érzékelni egy ilyen politikai szándék megjelenését. Eltekintve a Gyermeki Jogok 1992-es adoptálását az EU-Kartába, az EURONET számos korlátozásra és gyengeségre hívta fel a figyelmet az EU számára készített „A 21. század európai gyermekpolitikája: az első lépések” (Ruxton 1999) című beszámolójában:

- (a) Általánosságban igaz, hogy a gyermekek érdekei láthatatlanok az EU politikaalakító tevékenységében.
- (b) A gyermekek érdekeit gyakran háttérbe szorítják a gazdasági érdekek.
- (c) Nincs az EU szerkezetében olyan gyűjtőpont, amely kifejlesztené az átfogó politikai vezetést és becsatolná a gyermekek perspektíváit minden politikai területen.

(d) Az EU-nak csak nagyon korlátozottan van legális alapja a gyermekkel kapcsolatos kezdeményezésekre. Ez alól kivételt képez az Amszterdami Szerződés 13. fejezete. Ez a diszkrimináció elleni klauzula alkalmas arra, hogy az EU lépéseket tegyen a korosztályokkal szembeni diszkrimináció elvére hivatkozva.

Az EURONET beszámolója továbbá azt mutatja, hogy az Európai Unió – mind a felépítését, mind az eljárásait tekintve – nem fordít kellő figyelmet a gyermeki jogokra, a gyermekeket érintő politikák pedig virtuálisan nem léteznek, vagy legjobb esetben is „fragmentáltak és inkoherensek” (Ruxton 1999:14). Gazdasági fogalmakkal élve: a „gyermekek érdekei alacsony prioritásúak” (Ruxton 1999:25). Hiányzik az a speciális testület, amely a gyermekek problémájára koncentrálna. „Az Európai Unió fejlődésében a felelősség egyfajta vákuumáról beszélhetünk, amelyben úgy tűnik, nincs senki, aki odafigyelne a legveszélyeztetettebb korcsoport, a gyermekek jogainak védelmére, szükségleteik kielégítésére.”

Koherens uniós szintű gyermekvédelmi politikára van tehát szükség. Ez különösen igaz akkor, ha szembenézünk a 21. század kihívásaival és azoknak a gyermekekre gyakorolt várható hatásaival. Az Európai Tanács 2000 márciusában megalkotott Lisszaboni Stratégiájában a gyermekeket mint a társadalmi kirekesztődés elleni harc egyik célcsoportját jelölték meg. Ez fontos lépésnek számít, és nagyszerű lehetőséget teremt arra, hogy a gyermeki jogok előtérbe kerüljenek.

Záró észrevételek

A jelenlegi trendek áttekintése, a 21. század elején a gyermekkort meghatározó hatások és a gyermekek tapasztalatait alakító tényezők egyértelműen megmutatják a gyermekek hátrányos helyzetének multidimenzionális és komplex jellegét. Ebben az összefüggésben két pontra kell fókuszálnunk.

1. A gyermekek marginalizálódása és társadalmi kirekesztődése intergenerációs perspektívából nézve

A gyermekek hátrányos helyzete megközelíthető intergenerációs perspektívából, a jogok és erőforrások generációk közötti redisztribúciójának folyamatait figyelve. A gyermekek

marginalizációja a társadalmi erőforrások egyenlőtlen elosztását jelenti, amely vonatkozik a gazdasági erőforrások birtoklására csakúgy, mint az egyenlőtlen hatalmi pozícióra és a társadalom befolyásolhatóságának hiányára.

2. Veszélyeztetett gyermekek – a gyermekek kedvezőtlen helyzetének vizsgálata intragenerációs perspektívából nézve

A „rég” kockázatok tartós megléte és az „új” kockázatok megjelenése arra hívja fel a figyelmet, hogy a gyermekek speciális csoportja él kockázatos és hátrányos pozícióban. Ennélfogva ez a második, intragenerációs látószög a gyermekek populációján belül is elkülöníthető csoportra fókuszál, azokra, akiknek fizikai, pszichológiai, társadalmi vagy kognitív fejlődése súlyosan veszélyeztetett.

Összegezve, az életkor szerinti diszkrimináció nemcsak az idős embereket, hanem a gyermekeket is érintő probléma. E tény fölött sajnos gyakran elsiklunk. Intergenerációs nézőpontból szemlélve azt látjuk, hogy a gyermekek nem rendelkeznek a felnőttekével azonos politikai jogokkal; gyakran nem nyílik lehetőségük arra, hogy kifejezzék sajátos látásmódjukat, és megvédjék érdekeiket. Politikai szinten a gyermekek gyakran mint a család tagjai jelennek meg, és nem önállóan. Azok a gyermekek, akiket az etnikai származás, fogyatékoság, vallás vagy a hiedelmük alapján diszkrimináció ér, vagy akiknek a jóléte bármely más módon komolyan veszélyeztetett, éppen ezért kétszeresen is hátrányos helyzetbe kerülnek: egyrészt a koruk miatt, másrészt azért, mert egy kisebbséghez tartoznak.

Fordította és az előszót írta: Szombathelyi Szilvia